

ЗМІСТ

Розділ 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	9
1.1 Зміст та значення принципів Конституції України за офіційною конституційною доктриною України. Принципи конституційного статусу особи. Правові позиції Конституційного Суду України в цій сфері	9
1.2 Зміст, обсяг захисту та критерії обмеження права на свободу думки й слова, права на доступ до публічної інформації, права на захист персональних даних, свободи совісті та свободи пересування. Правові позиції Конституційного Суду України в цій сфері	17
1.3 Політичні права та участь громадян у вирішенні питань суспільного значення. Свобода мирних зібрань, свобода об'єднань: обсяг захисту та критерії обмеження. Рівність доступу громадян до публічної служби. Правові позиції Конституційного Суду України в цій сфері	38
1.4 Зміст конституційних гарантій прав і свобод людини. Правові позиції Конституційного Суду України в цій сфері	46
1.5 Конституційні обмеження у здійсненні конституційних прав та свобод людини в Україні. Допустимі критерії обмеження прав людини: значення принципу пропорційності. Правові позиції Конституційного Суду України в цій сфері	52
1.6 Місце конституційної скарги в механізмі захисту прав людини в Україні	55
1.7 Порядок звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України. Особливості провадження у справах за конституційними скаргами в Конституційному Суді України	58
Розділ 2. ОСНОВИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ЄС)	69
2.1 Право ЄС як правопорядок <i>sui generis</i> . Верховенство і пряма дія права ЄС (справа <i>Costa v. ENEL</i> 1964 р. і справа <i>Van Gend & Loos</i> 1963 р.). Принцип субсидіарності і принцип пропорційності у праві ЄС. Копенгагенські і мадридський критерії для вступу в ЄС	69
2.2 Установчі договори ЄС і Хартія основоположних прав ЄС 2000 р. Правові акти ЄС (ст. 288 Договору про функціонування ЄС)	73

2.3	Порядок утворення і повноваження інституцій ЄС (Європейський Парламент, Європейська Рада, Рада ЄС, Європейська Комісія, Європейський Центральний Банк, Рахункова палата ЄС). Юрисдикція Суду справедливості ЄС (загального суду і Суду справедливості)	76
2.4	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Критерії прямої дії норм Угоди про асоціацію (рішення Верховного Суду у справі від 04 липня 2019 року № 910/4947/18 (справа за позовом ТОВ «КАНЖУТ»). Застосування норм права ЄС у правопорядку України (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 серпня 2022 р. у справі № 910/9627/20).	80

**Розділ 3. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО.
МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ 86**

3.1	Міжнародно-правові засади співробітництва України із суб'єктами міжнародного права, включаючи питання визнання. Міжнародно-правові питання участі України в міжнародних організаціях	86
3.2	Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України. Дія міжнародного права в національній правовій системі України	93
3.3	Міжнародно-правові підстави та засоби зміни державної території	102
3.4	Питання статусу та режиму морських просторів, зокрема участь України у міжнародних конвенційних механізмах. Міжнародно-правові засади статусу та режиму повітряних та космічних просторів, зокрема участь України у міжнародних конвенційних механізмах	108
3.5	Міжнародні зобов'язання України у сфері охорони навколишнього середовища	111
3.6	Правове регулювання застосування сили в міжнародних відносинах та системи колективної безпеки	113
3.7	Міжнародно-правові засоби вирішення спорів. Практика розгляду спорів за участі України у міжнародних судових установах	119
3.8	Міжнародно-правові стандарти захисту прав індивіда	122

3.9	Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини та міжнародні механізми контролю за їх виконанням	130
3.10	Роль і значення (Європейської) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини для правової системи України	133
3.11	Наслідки порушення міжнародно-правових зобов'язань у міжнародному праві	137
Розділ 4. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ		143
4.1	Інструменти публічного адміністрування	143
4.2	Принципи адміністративної процедури	150
4.3	Обмеження, що застосовуються до публічних службовців з метою запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням	154
4.4	Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією	158
4.5	Види адміністративних стягнень та основні правила їх накладення	162
4.6	Провадження в справі про адміністративне правопорушення: принципи, стадії, акти, що складають на певних стадіях провадження	166
Розділ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ		171
5.1	Офіційне з'ясування всіх обставин у справі як спеціальний принцип адміністративного судочинства	171
5.2	Предметна, територіальна та інстанційна юрисдикція адміністративних судів	174
5.3	Способи судового захисту прав, свобод, інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень	179
5.4	Види адміністративних справ, форми адміністративного судочинства, що їм відповідають	183
Розділ 6. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ		195
6.1	Правові наслідки недійсності правочинів	195
6.2	Особисті немайнові відносини у цивільному праві	198
6.3	Здійснення та захист права власності та інших речових прав	201
6.4	Правові наслідки порушення договірних зобов'язань	204
6.5	Деліктна відповідальність у цивільному праві	208
6.6	Зобов'язання щодо передачі майна у власність та у користування	212

6.7	Зобов'язання з набуття та збереження майна без достатньої правової підстави	221
6.8	Захист права інтелектуальної власності	224
6.9	Застосування норм спадкового права	228
Розділ 7. ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО		232
7.1	Предметна, суб'єктна, інстанційна та територіальна цивільна юрисдикція	232
7.2	Належне представництво при захисті прав, свобод та інтересів у порядку цивільного судочинства	238
7.3	Позовне провадження: практичні проблеми розгляду і вирішення цивільних справ	242
7.4	Особливості розгляду цивільних справ у порядку окремого та наказного провадження	249
7.5	Перегляд судових рішень у цивільних справах	253
Розділ 8. ТРУДОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ		263
8.1	Зайнятість населення і працевлаштування	263
8.2	Трудовий договір та його види	266
8.3	Робочий час і час відпочинку в умовах дії воєнного стану в Україні	270
8.4	Оплата праці та її нормування. Гарантії та компенсації	275
8.5	Трудова дисципліна	279
8.6	Матеріальна відповідальність сторін трудового договору	282
8.7	Трудові спори	289
Розділ 9. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО		296
9.1	Колізійний метод регулювання відносин у міжнародному приватному праві. Застосування колізійних норм	296
9.2	Колізійні питання права власності	300
9.3	Питання спадкування у міжнародному приватному праві	303
9.4	Порядок укладення та розірвання транскордонних шлюбів. Правове регулювання майнових відносин подружжя, укладених іноземним елементом	304
9.5	Договірні зобов'язання у міжнародному приватному праві. Застосування «Правил ІНКОТЕРМС» у зовнішньоекономічних договорах	306
9.6	Деліктні зобов'язання в міжнародному приватному праві	310

9.7	Міжнародний цивільний процес	311
9.8	Міжнародний комерційний арбітраж та інші альтернативні способи вирішення спорів з іноземним елементом	317
Розділ 10. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ		326
10.1	Призначення покарання та застосування інших заходів кримінально-правового впливу	326
10.2	Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки	334
10.3	Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	339
10.4	Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи	344
10.5	Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	349
10.6	Кримінальні правопорушення проти власності	353
10.7	Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	359
10.8	Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	364
10.9	Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	369
10.10	Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	376
Розділ 11. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО		393
11.1	Збирання, перевірка та оцінка доказів	393
11.2	Застосування заходів забезпечення кримінального провадження	400
11.3	Досудове розслідування у кримінальному процесі	404
11.4	Судове провадження у кримінальному процесі	412
11.5	Міжнародна правова допомога у кримінальному процесі	423
11.6	Видача осіб, які вчинили правопорушення (екстрадиція)	427
Розділ 12. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО		434
12.1	Умови застосування міжнародного гуманітарного права. Поняття та види збройних конфліктів. Кваліфікація Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду збройного конфлікту, спричиненого агресією Російської Федерації проти України	434

12.2	Статус комбатантів, інших учасників збройного конфлікту та цивільних осіб у міжнародному гуманітарному праві	438
12.3	Міжнародна відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права	441
12.4	Універсальна юрисдикція держав щодо міжнародних злочинів у міжнародному праві. Юрисдикція України щодо міжнародних злочинів.	444
12.5	Юрисдикція та процесуальні аспекти діяльності Міжнародного кримінального суду.	448
12.6	Зобов'язання України щодо відповідальності за міжнародні злочини.	452
12.7	Зобов'язання України щодо відповідальності за конвенційні злочини.	454
Розділ 13. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВНИКА		459
13.1	Незалежність, компетентність та безсторонність.	459
13.2	Чесність та непідкупність. Вимоги щодо несумісності з іншими видами діяльності. Недопущення конфлікту інтересів	466
13.3	Відданість верховенству права та правам людини.	474
13.4	Конфіденційність та збереження професійної таємниці	482
13.5	Етичні засади взаємовідносин між правниками.	490
13.6	Дотримання високих етичних стандартів на робочому місці і поза ним, офлайн та онлайн.	495
13.7	Дисциплінарна відповідальність судді, прокурора та адвоката. Підстави та порядок застосування дисциплінарних стягнень.	499
ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ		503
КОЛЕКТИВ АВТОРІВ		522

Розділ 1

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1.1 Зміст та значення принципів Конституції України за офіційною конституційною доктриною України.

Принципи конституційного статусу особи.

Правові позиції Конституційного Суду України в цій сфері

- ♦ **Зміст та значення принципів Конституції України за офіційною конституційною доктриною України.**

Конституційна доктрина – це система теоретичних і практичних положень, уявлень, що розкривають сутність конституційного права, його призначення та процеси конституційного розвитку держави в цілому.

Формою вираження конституційної доктрини виступають наукові здобутки вчених-конституціоналістів, теоретичні положення та висновки яких у процесі тривалого використання стали науковим підходом до вирішення окремих практичних проблем

Конституція є комплексним нормативно-правовим актом, що регулює найважливіші суспільні відносини, суб'єктами яких виступають держава в особі її органів, суспільство, людина. Визнання її основним законом, головним джерелом права національної правової системи потребує ґрунтовних досліджень її сутності, понятійного апарату, окремих положень, зокрема, її норм.

Найвища юридична сила і пряма дія норм Конституції вимагає розкриття змісту, ролі, значення, характерних ознак і видів конституційних норм, особливо норм-принципів. Останні значною мірою впливають на визначення конституції основним законом, встановлюючи загальнообов'язкові правила, відправні ідеї, цілі функціонування держави, суспільства, правового статусу особи.

- ♦ **Принципи Конституції України** встановлюють засади конституційного ладу України, найважливіші елементи правового статусу людини і громадянина, базові положення здійснення влади народом, правосуддя, територіального устрою, механізму здійснення державної влади тощо. Вони є орієнтиром і водночас стандартом правотворчої, правозастосовчої і правоохоронної діяльності. Неухильне додержання цих принципів сприяє стабільності всієї правової системи, конституційно-правових відносин, попередженню державно-правових конфліктів, ефективності проведення політичної, адміністративної, судово-правової реформ.

- Під конституційними принципами розуміють закріплені у конституції основні засади, вихідні ідеї права, що визначають його сутність і основний зміст.
- Конституційні принципи визначають сутність Конституції, її зміст, а також основи всіх галузей національного права.
- Принципи мають нормативний характер, вони є обов'язковими для виконання.
- Принципи конституції відрізняються від інших її норм своїм змістом і значущістю.
- У них закладені визначальні, фундаментальні положення, що закріплюють найважливіші напрями, правила функціонування суспільства, держави, особи, соціальні цінності, об'єктивно зумовлені потребами і рівнем розвитку людини, громадянського суспільства.

До основних принципів Конституції України традиційно відносять:

- **народовладдя** – розвиток народовладдя та удосконалення форм безпосередньої демократії досягається запровадженням інститутів народної законодавчої ініціативи і народного вето, наданням громадянам права на конституційне звернення, широким застосуванням референдної демократії, особливо для вирішення питань місцевого значення;
- **державний суверенітет** – означає визнання державної влади похідною від народу верховною владою, що виявляється у самостійному здійсненні державою своїх функцій у рамках національного і міжнародного права;
- **пріоритет прав і свобод людини і громадянина** гарантованих державою і реалізовуваних індивідами, рівність індивідів перед законом, доступність правового захисту для кожного індивіда, обмеження втручання держави в сферу приватної ініціативи. Індивіди діють за принципом «дозволено все, що не заборонено законом»;
- **унітаризм** – означає відсутність у складі України будь-яких державоподібних утворень, єдність державного механізму і єдність системи законодавства. В адміністративно-територіальних одиницях не можуть створюватись органи публічної влади, не передбачені законодавством України;
- **поділ влади** – кожна з гілок державної влади (законодавча, виконавча, судова) формується і діє в певній незалежності одна від одної. Поділ влади передбачає також наявність чітко окресленого кола повноважень і меж діяльності для кожної з гілок влади. Удосконалення системи стримувань і противаг набуває у конституційній доктрині особливого значення як об'єктивна потреба з огляду на політичну незавершеність та недостатню зрілість української демократії, відсутність прямих кореляцій між інтересами громадян, нації, держави та корпоративними цінностями і завданнями політичних партій, слабкий вплив громадянського суспільства на владні інституції;
- **соціальна держава** спрямованість державної політики на першочергове задоволення соціальних потреб громадян. Соціальна держава – це держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення, намагається впливати на розподіл

матеріальних благ відповідно до принципу соціальної справедливості, аби забезпечити кожній людині гідне існування;

- **демократична держава** передбачає право та можливість усіх громадян брати участь у формуванні й функціонуванні апарату органів державної влади і місцевого самоврядування, здійснювати контроль над його діяльністю;

- **правова держава** передбачає визначеність державних органів правом, перш за все демократичною конституцією і правовими законами, виданими на підставі Конституції;

- **верховенство права**. Воно проявляється, по-перше, у **верховенстві правового закону** в системі нормативно-правових актів. Правовим є тільки такий закон, який містить рівну для всіх міру свободи і справедливості. Інакше кажучи, це справедливий і гуманний закон, перед яким всі рівні. По-друге, у **відповідності національного законодавства** загальновизнаним нормам і принципам **міжнародного права**. По-третє, це означає **зв'язаність державної влади правом**. Влада правової держави діє за принципом «дозволено лише те, що безпосередньо передбачено законом»;

- **економічний, політичний, ідеологічний плюралізм**. У економіці він виявляється як різноманітність форм власності й господарської діяльності. У політиці принцип плюралізму означає багатопартійність, а у сфері ідеології – вільний вираз різноманітних думок, ідей, концепцій;

- **рівноправність усіх громадян незалежно від національності та інші чинники** означає проголошення рівної цінності кожної особи; визнання того, що всі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах, надання індивідам рівних правових можливостей для участі в суспільному та державному житті;

- **оптимальне поєднання форм прямої та представницької демократії**.

Принципи конституції закріплені безпосередньо в її нормах і підлягають застосуванню як норма прямої дії. Від інших норм конституції їх відрізняє більша загальність, універсальність, імперативність.

Норма-принцип конституції має пріоритет над її простою нормою. Це означає, що у разі розбіжності між нормою-принципом і простою нормою конституції застосуванню підлягає норма-принцип. Норма-принцип підлягає застосуванню також у випадках прогалини в правовому регулюванні певних суспільних відносин або конкретної життєвої ситуації.

Принципи конституційного статусу особи – це основоположні засади та ідеї, відповідно до яких здійснюється правове регулювання відносин між особою та державою. Слід зауважити, що при закріпленні принципів конституційного статусу людини і громадянина в Конституції України не використовується сам термін «принцип».

Ідеологічна спрямованість діяльності української держави впливає з положень ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Відповідно до Конституції України принципами конституційного статусу особи є:

○ **Принцип рівності людей у своїх правах.** Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21 Конституції України). Сутність принципу рівності полягає в тому, що громадяни України незалежно від найрізноманітніших обставин повинні мати однакові права, свободи та нести однакові обов'язки. Такий принцип конкретно закріплений в окремій статті Конституції України, в ст. 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Ця рівність має бути забезпечена в усіх соціальних площинах. Законодавець особливу увагу звертає на два аспекти цієї проблеми:

– **рівність незалежно від статі** (рівність чоловіків і жінок). Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (ст. 24 Конституції України);

– **рівність незалежно від расової та національної приналежності.** Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24 Конституції України).

○ **Принцип невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини** (ч. 2 ст. 21 Конституції України). Права і свободи належать людині від народження і не можуть бути відібрані, передані чи скасовані кимось іншим – навіть державою. Це природні права, які не надаються державою, а визнаються нею.

○ **Принцип невичерпності прав і свобод людини і громадянина**, закріплених Конституцією, (ч. 1 ст. 22 Конституції України). Основний Закон держави не подав виключного переліку прав і свобод. У тексті Конституції подано тільки найосновніші з них. В майбутньому Конституція України може доповнюватися положеннями, в яких фіксуватимуться нові права і свободи людини і громадянина. Це пов'язано з тим, що з розвитком суспільства усвідомлюються нові й нові права і свободи, іманентно притаманні людині від народження або необхідні для повнокровної участі громадянина в суспільному та державному житті. На певному етапі виникає необхідність їх фіксації в Основному Законі з метою їх гарантування, забезпечення надійного захисту з боку держави.

○ **Принцип гарантованості прав і свобод** (ч. 2 ст. 22 Конституції України) полягає в тому, що держава не тільки проголошує ті чи інші права, свободи та встановлює обов'язки, вона повинна гарантувати можливість реалізації проголошених прав і свобод та розробити механізм примусу для виконання громадянами своїх обов'язків.